

Alternativne poti za izhod iz krize

Povsem mogoče je, da pot iz finančne in gospodarske krize, ki že skoraj dve leti pustoši po mnogih predelih sveta, ne bo niti hitra niti enostavna. Če pogledamo le ZDA, od koder finančna kriza izvira, je položaj na trgu dela še vedno zelo slab. Eden najbolj fleksibilnih trgov dela na svetu še naprej dosega visoke stopnje brezposelnosti. Ta uradno presega deset odstotkov. Toda še veliko je ljudi, ki zaradi razmer na trgu dela služb niti ne poskušajo iskati in jih tako ni v uradnih evidencah.

Očitno bodo morali nosilci politik v ZDA storiti še veliko več, kot sta bila enkratni lanski stimulatívni fiskalni ukrep in podpora velikim bankam, če bodo kmalu hoteli končati gospodarsko krizo.

Malo vzrokov za optimizem

Toda tudi Nemčija kot največje in najpomembnejše gospodarstvo v območju evra ima čedalje večje težave. Če pogledamo samo zadnjo napoved OECD, ki omenja možnost opaznejšega povečanja brezposelnosti v Nemčiji v tem letu, vidimo, da tudi v Evropski uniji ni veliko vzrokov za optimizem. Visoka zadolženost države, težave bank, ki financirajo mala in srednja podjetja – ta so hrbtenica nemškega gospodarstva – utegnejo ogroziti sposobnost nemškega gospodarstva, da bi sebe in druge države evrskega območja popeljalo iz krize.

Dolgoletni svetovalec nemških vlad Peter Bofinger je posvaril pred prevelikim zanašanjem na izvoz v negotovih mednarodnih razmerah in ostaja skeptičen glede optimističnih napovedi višjih stopenj rasti nemškega gospodarstva že v tem letu. Nemška politika zadrževanja plač zaposlenih skozi preteklo desetletje in ustvarjanje trgovinskih presežkov ne pomagata pri reševanju nakopičenih mednarodnih gospodarskih ravnotežij. Po drugi strani pa prispevata k vedno večjim neravnotežjem v območju evra.

K uvodnemu pregledu naj dodamo še nekaj drugih pomembnih dejstev. ECB v decembrskem poročilu o finančni stabilnosti ugotavlja, da se je glede na junijsko poročilo celoten ugotovljeni obseg toksičnih sredstev v evrskem območju celo nekoliko povečal. Razlaga je sicer v nekoliko spremenjeni, razširjeni metodologiji. Tudi zato, ker se bodo odpisi preostalih izgub nadaljevali še letos, v večjem delu Evrope še ni mogoče pričakovati hitre in celovite poti iz gospodarske in finančne krize.

Alternativni pristopi

Uvodni pregled je bil namenjen temu, da si ne bi preveč obetali, da se bo Slovenija iz krize rešila preprosto s hitrejšo gospodarsko rastjo v naših ključnih partnericah. Prav tako je bil namenjen temu, da se ponovno zavemo, kako (pre)močno in preveč neposredno smo odvisni od dogajanj, na katera nimamo posebnega vpliva. Toda opisane realne omejitve še ne pomenijo, da bi se morali kar prepustiti fatalizmu ali čakati, da nas druga gospodarstva vzdignejo iz krize.

Praden v nadaljevanju podam nekaj alternativnih predlogov za okrepljeno razpravo o možnih poteh izhoda iz krize, navajam dve izhodišči o preteklem delovanju slovenskega gospodarstva

in družbe. Prvo izhodišče je, da je najbolj konkurenčen, dinamičen in inventiven tisti del gospodarstva in družbe, ki je neodvisen od države. Vendar se dinamičen in razvojno usmerjen srednji razred ter mala in srednja inventivna podjetja v zadnjih dveh desetletjih žal niso dovolj razvili, da bi nas lahko popeljali iz krize. Drugo spoznanje pa je, da koncentracija ekonomskih in tudi političnih moči vodi v gospodarsko in družbeno stagnacijo.

Pot iz stagnacije, s katero se srečujemo, ne bo niti enostavna niti hitra. Za resnično preobrazbo družbe in gospodarstva bi morali najprej povrniti državi sposobnost, da varčuje in investira. Selektivna in premišljena privatizacija javnih podjetij lahko pripomore k ponovni fiskalni trdnosti države. Preostala javna podjetja bi morali vključiti v celovito strategijo razvoja in rasti ter vzpostaviti sposobnost države, da po potrebi ustanavlja nova javna podjetja. V tem se alternativni predlog razlikuje od neoliberalnega pristopa, obenem pa tudi od nekritičnega zagovarjanja javnih podjetij.

Lastni prihranki

Celovit razvojni preboj je mogoč predvsem z lastnimi prihranki. Stopnje javnih in zasebnih prihrankov azijskih tigrov v času njihovega vzpona so znašale 35 odstotkov ali celo več. Tuji kapital je dobrodošel, še posebno če od njega nismo odvisni. Vendar ga ponavadi pride dovolj šele takrat, ko celovit gospodarski razvoj že poteka.

Naloga davčne reforme bi morala biti, da spodbudi dolgoročno varčevanje prebivalstva in varčevanje države. Enako pomembno je vzpostaviti posredniške finančne institucije, ki bodo znale usmeriti povečane prihranke v dolgoročne razvojne investicije. Posredniške finančne institucije morajo upravljati neodvisni strokovnjaki. Bolj kot ustanovitev »slabe banke« potrebujemo dobre banke in druge kakovostne finančne institucije, skupaj z razvojem javnih skladov podjetniškega tveganja, da bi vzpostavili tesnejše oblike povezovanja financ in realnega sektorja.

Preoblikovanje klasične socialne države, temelječe na redistribuciji, v aktivno razvojno državo pomeni temeljito preoblikovanje socialnih politik. Namesto ustvarjanja odvisnosti od državnih uradnikov bi morala biti socialna politika usmerjena v krepitev sposobnosti posameznikov, da se vključijo v podjetniške, inovacijske in druge razvojne aktivnosti. Zato progresivna alternativa postavlja investicije v vseživljenjske oblike izobraževanja in usposabljanja v središče razvojne socialne države.

Treba bo poiskati tudi načine, kako določen del pokojninskih prihrankov usmeriti v dolgoročni razvoj. Ne na škodo, temveč tudi v korist dolgoročne stabilnosti pokojninskega sistema.

Država in podjetništvo

Najpomembnejši instrument rasti, ki zajema široko družbeno bazo, so v prvem koraku investicije v mala in srednja podjetja. Preveč podjetij še naprej životari ali izginja zaradi težav pri dostopu do kapitala in zaradi enakih težav pri dostopu do tehnologij, znanj in vseh drugih možnih virov. Te omejitve bi lahko pomagala premagovati država z decentraliziranimi oblikami partnerstev in skladov za dostop do kapitala, za promocijo novih tehnologij in znanj.

Gre za oblike strateške koordinacije med državo in podjetništvom, kjer se je mogoče izogibati pastem birokratiziranja ali favoriziranja. Različne oblike sodelovanja med javnim in zasebnim

so razvile nekatere najuspešnejše evropske regije, kot Emilia Romagna, Katalonija, ali pa Danska. Tam delujejo mreže podjetij, ki med seboj sočasno tekmujejo in sodelujejo, delujejo v postfordističnih oblikah napredne proizvodnje stalnih izboljšav ter ves čas spremljajo konkurente iz drugih naprednih ekonomij po svetu in se primerjajo z njimi.

Končno pridemo še do zapletenega vprašanja stroškov dela in produktivnosti. Vrsta držav na srednji stopnji razvoja je ujetih v proizvodno past zaradi visokih stroškov dela na enoto proizvoda glede na produktivnost. Te države ne morejo več zniževati stroškov dela, po drugi strani niso sposobne dvigniti produktivnosti dela in vseh drugih faktorjev. Zahteve po dostojni plači so legitimne in jih je treba podpreti.

Vendar če ne bodo pospremljene z vrsto drugih ukrepov za aktivno gospodarsko prestrukturiranje, s širitvijo dostopa do ekonomskih in izobraževalnih priložnosti, utegne tak ukrep brez celovite razvojne strategije postaviti na kocko ekonomsko prihodnost mnogih podjetij in posameznikov. Ujetost v evrsko območje, kjer vrsto pravil postavljajo drugi, ekonomski izhod iz krize pa ni koordiniran, kakor tudi pojav velikanskega bazena vse bolj usposobljene in izobražene, a še vedno poceni delovne sile iz Azije postavljata države na srednji stopnji razvoja, majhne in velike, pred še posebno velik izziv.

Priložnosti in možnosti

Kljub številnim realnim omejitvam mednarodnega trgovinskega in finančnega okvira ter mnogim prav tako realnim omejitvam nacionalnega okvira je dobro okrepiti razmišljanje o priložnostih in možnostih uspešnega izhoda iz krize. Ta naj poteka v okviru institucionalne politike, a tudi neodvisne stroke in civilne družbe.

Obstajajo države, ki so preizkusile vse modele, od planskega gospodarstva do prostega trga, in jim ni uspelo. Obstajajo države, ki so v različnih obdobjih svojega razvoja uspešno izvajale dirigirano ekonomsko politiko in v drugih obdobjih ustvarjale uspešno tržno gospodarstvo. Med temi državami je vrsta artikuliranih in neartikuliranih, odkritih in skritih razlik. Ena takšnih razlik je sposobnost za ustvarjanje alternativnih strategij, sposobnost za ustvarjanje alternativnih institucij za celovito ekonomsko in socialno prenovo družbe.